

Dr. Tarján Lászlóné

Az erdőgazdálkodás megújítása

Az erdőgazdálkodás az ország területének majdnem ötödrészen, 18%-án folyik. Az erdők kezelése, védelme, a bennük folyó gazdálkodás valamennyi egyéb gazdálkodó ágazattól eltérő tulajdonságokkal rendelkezik. Amellett, hogy megújítható természeti erőforrás, szerepe rendkívül nagy az emberi környezet védelmében, az egész társadalom érdekében kifejtett jóléti funkciója betöltésével. Mindehhez járul, hogy termelési ciklusa hosszú — a hazai viszonyok között 40-120 év — így teljes körű érdekeltiségi rendszert kialakítani nem lehet, mivel az erdősítés és a fakitermelés között 2-3 emberöltő is eltelik.

A tartamos, szakszerű kezelés, a különböző funkciók betöltésének egyidejű biztosítása érdekében a rövid távú hozamérdekeltség helyett a hosszú távú vagyongazdálkodás lehet csak az erdőgazdálkodás alapja. A legtöbb fejlett országban már több mint egy évszázada kialakították azokat a rendszereket, amelyek ezeket a feltételeket biztosítják. Ide tartozik az átlagosnál közvetlenebb állami támogatás, a hosszú távú erdőtervezés, valamint a végrehajtást ellenőrző erdőfelügyelet, amely a különböző szektorú, tulajdonú erdőgazdálkodók körében egységes elvek alapján, erdőtvényben rögzítve gondoskodik a tartamosságról, szakszerűségről, a termelési-védelmi-jóléti funkciók egységéről.

Magyarországon is már az 1879-es erdőtvény óta igyekeztek megvalósítani ezeket az elveket, azonban ezt akadályozták 1945 előtt egyes nagyhatalmú magánbirtokosok. A háború után, különösen a legutóbbi két évtizedben az éves hozamérdekeltségű szemlélet, a fakitermelés és a fafeldolgozás elsődlegessége mellett háttérbe szorult a hosszú távú érdekeket szolgáló erdőművelés, er-

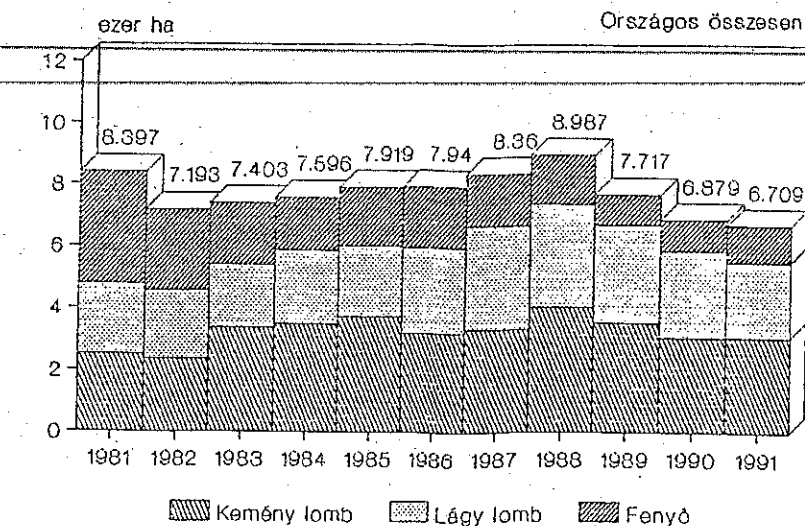
dőrendezés, erdőfelügyelet. Az exportorientált, nyereségcentrikus vállalati gondolkodás — sok helyen térségi méretekben is — a rablógazdálkodás irányába hatott.

Ezt jól szemléltetik az erdőfelújítással kapcsolatos adatok. A nyolcvanas években évente 24-25 ezer hektáron végezték el az erdőfelújítások első kivitelét, 18-19 ezer hektáron adtak át befejezett erdősítést, 7-8 ezer hektáron új erdőt telepítettek. A felújítások első kivitele még egyensúlyban volt a fakitermelés után keletkező felújítási kötelezettség területével, azonban a befejezettként átadott erdősítés már 2-3 ezer hektárral elmaradt tőle, megnőtt a folyamatban lévő erdősítés területe, és elmaradtak az ápolások.

Ennek következménye, hogy 1990 elején az erdőfelújításokban és erdőtelepítésekben 181.400 hektár — az összes erdőterület 10,3%-a állt erdősítési kötelezettség alatt — s a megelőző 10 év alatt ez 45 ezer hektárral nőtt. Ez igen magas arány, mely a felújítások elmaradására utal. A műszakilag befejezett erdősítések átadási üteme is lényegesen elmaradt az évenként keletkezett felújítási kötelezettségektől.

A fakitermelések vonatkozásában a minőségi

ERDŐTELEPÍTÉSEK ÉS FASÍTÁSOK ALAKULÁSA
1981-1991

Forrás: Erdőtervi Mérlegbeszámolóok Országos Összesítője

túlhasználat, a jobb állományok kitermelésére való törekvés az 1970-es évek elejétől tekinthető általános jelenségnek. Egyes erdőgazdaságoknál pedig a távolabbi jövőre kiható mennyiségi túlhasználatról is lehet beszélni.

Következetesebben kell tehát biztosítani a szakszerű, tartamos erdőgazdálkodás stabilitását. Ezt a törekvést kell, hogy erősítse az erdészeti politika megújításának, az új erdőtörvénynek, a hatékonyabb társadalmi ellenőrzésnek és a központi támogatásnak. Az erdőgazdálkodás megújulása nagyban a tulajdonviszonyok rendezésén múlik.

Az erdők tulajdonviszonyainak rendező elvei

Az erdők tulajdonviszonyainak rendezésénél abból kell kiindulni, hogy az erdők az ökológiai egyensúly legfontosabb pillérei, amelyek fenntartásához és fejlesztéséhez az egész emberiségnek alapvető érdekei fűződnek. Az erdőknek az emberiség hármasságát kell kielégíteni és pedig a fakitermelés, környezetvédelem és szociális-üdülési alapfunkciók teljesítésével.

E funkciók maradéktalan teljesítése nem oldható meg a piacgazdaság általános keretei között, ezért a fejlett erdészeti kultúrájú államokban az erdőkre évszázadok óta eltérő szabályozást, szigorúbb megköveteléseket alkalmaztak mint a tulajdon és a gazdálkodás egyéb ágaiban.

A társadalom hosszú távú igényei mellett figyelembe kell venni, hogy a legfontosabb állományalkotó fafajaink vágásfordulója 100 év, tehát egy adott korszak erdészeti beruházásait csak a következő nemzedékek tudják hasznosítani. Ezért az erdőknek alapvetően társadalmi tulajdonban kell lenniük, felhasználva ennek a társadalmi tulajdonformának a sokrétűségét.

Ma a sikeres erdőfelújításnak és erdőnevelésnek egyik legnagyobb akadálya a túlzott vadállomány, amelynek szabályozására tett jó szándékú kísérletek, minisztériumi vadgazdálkodási tervek teljesen hatástalanok maradtak, tekintve, hogy a vadászok és vadásztársaságok formális szervezeti, de főleg informális kapcsolatai sokkal erősebbnek bizonyultak az erdészeti érdekeinél. Ezért ki kell mondani, hogy az erdőterületeken a vad a terület tulajdonjogához kötődik. Az erdőterület tulajdonosa, illetve kezelője felelős az erdőtelepítés és az erdőnevelés céljait nem akadályozó vadállomány fenntartásáért.

Az erdőben folyó gazdálkodás szabályozására erdőterveket kell készíteni, és azok betartására erős erdőfelügyelői szervezetet kell működtetni. A tulaj-

donos, a gazdálkodó és az ellenőrző szervezet működését és szervezetét pedig szigorúan el kell választani.

A szabályozás három tulajdonformát ismer el:

- az állami tulajdont;
- az önkormányzat vagy testületei tulajdonát;
- a magántulajdont.

Állami erdők

Az állami tulajdonban lévő erdők az alábbi kezelésben lehetnek:

- kincstári erdők;
- vízügyi szervezet kezelésében levő erdők;
- a Honvédelmi Minisztérium kezelésében levő erdők;
- egyéb állami tulajdonban levő erdők (az állami gazdaságok kezelésében volt, rendezendő sorsú erdők).

Az állami erdő- és fafeldolgozó gazdaságok kezelésében levő erdőket — valamint főszabály szerint az állami gazdaságok kezelésében levő erdőket — kincstári erdőknek kell nyilvánítani, melyek működését a Kincstári Erdők Országos Igazgatósága irányítaná. A kincstári gazdálkodás főbb jellemzői:

- A kincstári erdők bevételeiket a költségvetésbe fizetik be és onnan kapják a költségeik fedezetét is. Így biztosítható, hogy gazdálkodásban a társadalom érdekei érvényesüljenek a vállalati és azon belüli magánérdekekkel szemben.

- A kincstári gazdasági egységek személyzetét a Kincstári Erdők Országos Kollégiumának vezetője nevezi ki és váltja le.

- A kincstári erdőkben folyó gazdálkodás szervezeti alapjai az erdészetek. A kincstári erdők szervezetének kisebb létszámmal kell működnie, mint a mostani erdő- és fafeldolgozó gazdaságoknak; a költségek csökkentésével el lehet érni, hogy a szakszerűbb gazdálkodás mellett a kincstár bevételei a jelenlegihez képest ne csökkenjenek.

Az egyéb állami erdők kezelése az irányító hatóság hatáskörébe tartoznának az erdészetre vonatkozó általános szabályozás keretében.

A testületi vagy önkormányzati tulajdonú erdők

A testületi vagy önkormányzati tulajdonban lévő erdők közé az alábbiak tartoznak:

- városok, községek tulajdonában levő erdők;
- a termelősövetkezetek tulajdonában levő erdők;

- a közbirtokossági erdők;
- alapítványi erdők.

Az új társadalmi, gazdasági rend egyik alappillére a helyi önkormányzatok kiépítése; ezek eredményes működése azonban csak akkor várható, ha megfelelő anyagi alapokkal rendelkeznek.

Emellett egyedi elbírálás alapján vissza kell juttatni a városoknak azokat az erdőket, melyekben magas színvonalú erdőgazdálkodás folyt a háború előtt (pl. Budapest, Sopron) és amely erdőkben a környezetvédelmi és üdülési funkció eléri, vagy meghaladja a termelési funkció jelentőségét.

A termelőszövetkezetek tulajdonában levő erdők tulajdonosi és üzemelési formái lehetnek:

- szövetkezeti tulajdon és kezelés;
- a település tulajdonába adása;
- közbirtokossági erdővé való átalakulás.

Amennyiben a szövetkezet feloszlik, az erdők sorsát úgy kell alakítani, hogy a tulajdonosok erdőbirtokosságot alakítsanak, vagy községi közös erdők jöjjenek létre. Ez a közös gazdálkodás szakmai szempontból indokolt, de a társadalmi igazságosság is ezt kívánja meg.

A közbirtokossági erdőknek nagy hagyományai vannak hazánkban. Az önkormányzatok erősítése érdekében vissza kell állítani a közbirtokossági erdőket az eredeti tulajdonukba. Ezek szabályozását a törvényben kell meghatározni.

Alapítványi erdőket lehet létesíteni meghatározott célok (pl. oktatás) érdekében, melyekben a legmagasabb szintű gazdálkodást kell megvalósítani. Ebben döntő lehet az állami arányrész.

A magántulajdonú erdők

A jövőben a magánerdők jelentős növekedésével kell számolni, mert a létesítendő több százezer hektár új erdő jelentős része magánerdőként valósulhat meg. Ebbe még a külföldi tőke bevonása is elképzelhető, de farmgazdaságok kiegészítő gazdaságként az új erdősítés fő formája lehet.

Ez eddig elmondottak első megközelítésben azon erdők tulajdonviszonyaira vonatkoznak, amelyek a földbirtokreform végrehajtása után, 1947-ben már erdőként szerepeltek. Az elmúlt négy évtized alatt azonban a mezőgazdaságilag gazdaságosan nem hasznosítható és erdősítésre felajánlott földeken több, mint 500 ezer hektár új erdő létesült állami eszközökből. Ezek az államerdészet, az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek kezelésében, illetve tulajdonában vannak. Ezek átlagos aranykorona értéke 4. (A mai megítélés szerint gazdaságos mezőgazdasági termelést csak 16 aranykorona ér-

tékű vagy annál jobb földeken lehet elérni.) Emiatt ezekre a területekre is célszerű a fentiek alkalmazása.

Már a 600/1945. Me. sz. rendelet alapján az erdők 76%-át köztulajdonba vették. Az 1946-os és 1990. január elsejei tulajdoni, kezelői megoszlást a következő táblázat mutatja.

	1946-ban		1990-ben	
	hektár	%	hektár	%
Állami tulajdonban	826 277	72,5	1 263 341	69,5
Községi, törvényhatósági	48 737	4,3	—	—
Erdőbirtokossági	155 009	13,6	—	—
Részvénytársasági	11 055	1,0	—	—
Magán	98 520	8,6	—	—
Termelőszövetkezeti	—	—	543 088	29,9
Erdőbirtokossági és magán	—	—	11 266	0,6
Összesen	1 139 598		1 817 695	

A mintegy 300 ezer hektár magán, községi és erdőbirtokossági erdő tulajdonjogi változásának van elvi lehetősége. Indokolt lenne, hogy — amennyiben a tulajdonosi jogcím igazolható — ezek az erdőterületek kerüljenek vissza eredeti tulajdonosaikhoz. A változás az erdőterület mintegy 30%-át érintené.

Az állami tulajdonban megmaradó 1,1 millió hektár erdőt — amely legfontosabb erdős tájaink jelentősebb részét képezi, és itt található a védett területek nagy része — valamint a más hasznosításban nem művelhető területeket továbbra is állami kezelésben kell tartani. A jelenlegi szektorális megosztottságot (állami erdőgazdaságok, vízügyi erdők, honvédségi kezelésben lévő erdőterületek stb.) lehetőleg föl kell oldani, s ki kell alakítani az egységes „kincstári” erdőgazdálkodás alapjait.

Az erdőkkel való gazdálkodás

A „kincstári” szemléletű, egységes állami erdőgazdálkodás kialakításának alapja az egységes irányítás, a társadalmi ellenőrzés, a központi támogatás, a hozamérdekeltségű szemlélet átalakítása vagyongazdálkodássá.

Az állami erdőgazdasági vállaltokon belül szét kell választani az erdőgazdálkodást az egyéb tevékenységektől, elsősorban a fafeldolgozástól és a fatereskedelemtől. Meg kell teremteni az erdőgazdálkodás önálló belső elszámolását, a faanyag szabad értékesítését és felvásárlását. A fafeldolgozás területén indokolt a magánkézbe adás. Az erdőgazdálkodásban az ágazati költségvetési önfinanszírozó rendszer kialakítását olyan állami támogatással kell elismerni, amely az erdők védelmi, jóléti funkcióit szolgálja. Ilyen megoldás lehet az alaptevékenység adómentessége, vagy közvetlen juttatott állami támogatás.

A jelenleg is működő elkülönített állami pénzalap szabályozásának fejlesztésével elő kell segíteni a tartamos erdőgazdálkodást a kincstári gazdálkodáson belül. Ez egységes bevételi befizetésekkel, a különbözőzeti földjáradék elvonási rendszerével, valamint az elvégzett munkák — erdőfelügyeleti igazolás mellett folyósított — pénzügyi támogatással teremti meg a gazdálkodás feltételeit. Szervezetét tekintve létre kell hozni az Állami Erdők Igazgatóságát. Ezen belül tájegységi erdőigazgatóságok irányítanak a vállalatokat.

A termelőszövetkezeti, erdőbirtokossági, községi közös erdőben az állami erdőhöz hasonló, az erdő-törvényben előírt erdőterv szerinti szakszerű erdőgazdálkodást kell folytatni, amelyet az állami erdőfelügyelet ellenőriz. Itt is indokolt támogatásban részesíteni az erdőgazdálkodás szempontjából kedvezőtlen, de egyébként védelmi, jóléti funkciókat betöltő erdőben végzett munkákat.

Az erdőtelepítés, szaporítóanyag-termelés

Az a hosszú távú erdőtelepítési program, amely 1991 és 2000 között 150 ezer hektár új erdő telepítését irányozza elő, azon felül, hogy az ágazat kiemelkedő beruházása, jelentős szerepet tölt be a környezetvédelmi és racionális földhasznosításban is.

Ki kell dolgozni az új finanszírozási rendszert, amely számít az új tulajdonosokra, a magánérs telepítésekre is. A programban külön kell választani a feltétlen erdőtalajon létesített, az erdőgazdálkodásba tartósan bevont telepítéseket, amelyek magasabb támogatásban részesülnek, de erdőterv szerinti gazdálkodást kell folytatniuk, azoktól az ültetvény-jellegű telepítésektől, amelyek csak átmeneti hasznosításra létesülnek (gyorsan növe nyárasok, energiacélú erdők stb.). Ez utóbbiak a kisebb mértékű egyszeri támogatás után szabad gazdálkodást igényelnek.

A jövő erdőállományainak minőségét az erdősítésekben felhasznált szaporítóanyag határozza meg. Mivel itt évtizedekre-évszázadokra kiható tevékenységről van szó, a szaporítóanyag minőségének, genetikai értékének, származásának lényegesen meghatározóbb szerepe van, mint pl. a mezőgazdaságban.

A jövő útja a szaporítóanyag termelésében minden valószínűség szerint a nagyobb privatizáció és a szigorúbb ellenőrzés lesz, ez összhangban áll a nemzetközi szaporítóanyag-forgalomba való bekapcsolással is. Az ellenőrzést célszerűnek látjuk az erdőgazdálkodási ellenőrzéshez kapcsolni, amely az

erdőfelügyelőségeken oldható meg egy kis létszámú központi szervezet működtetésével.

Miközben újabb erdők telepítése van napirenden, hazánkban is egyre jelentősebbek a meglévő erdőkben tapasztalható erdőkárosodások, elsősorban a tölgypusztulás. Az elmúlt években kiépült megfigyelő rendszer a nemzetközi monitoringhoz kapcsolódó 4x4 km-es rácshálópontokon évente állapotfelvételt végez, melyet további erdészeti, tudományos kutatás bázisokat egészít ki. A kárelőrejelző-megfigyelő szolgálat további működtetése mellett érdemi lépéseket kell tenni az okozó tényezők, közöttük is a légszennyezés csökkentésére.

Az erdőtervezés, erdőfelügyelet

A hosszú-távú gazdálkodás alapja a tízévenként megújított erdőterv. Ez közel 100 év óta szolgálja a távlati gazdálkodást, így alkalmazása ösztársadalmi érdek és állami alapfeladat. Az erdőterv pontos felmérések alapján erdőleltárt tartalmaz (terület, fafaj, elegyarány kor, termőhely stb.), s meghatározza azokat a feladatokat (erdősítés, nevelővágások, hozamszabályozott fakitermelés stb.) amelyek nélkülözhetetlenek az erdő folyamatos fenntartásához, jobb minőségű erdők létrehozásához, az erdők védelméhez és egyéb célok eléréséhez (például élőhelyek, természeti értékek megőrzése).

Az erdőtervezést csak állami költségvetési szerv végezheti. Szakmai feladat az erdőtervek korszerűsítése, egyszerűbb és közérthetőbb megjelenítése, szélesebb körű társadalmi véleménynyilvánítás lehetőségének biztosítása, elsősorban az érintett önkormányzatok részére. Elengedhetetlen a megfelelő szakembergárda biztosítása.

Az erdőterv szerinti erdőgazdálkodás ellenőrzése az erdőfelügyelet legfontosabb feladata. Részt vesz a tervek készítésében, jóváhagyja az erdőterv függvényében a gazdálkodók éves terveit, ellenőrzi a munkák végrehajtását, eltérő gazdálkodás esetén kötelezettségeket ír elő, ellátja az első fokú erdészeti igazgatási, hatósági feladatokat, bonyolítja az erdőfenntartást és -telepítést szolgáló pénzalap elszámolásait.

Az ágazatirányítás szervezeti felépítése

A megújuló erdőgazdálkodásnak új irányításra van szüksége a feladatok ellátásához. Az erdőgazdálkodás irányításába beletartozik az erdőtervezés, erdőfelügyelet, igazgatás, kutatás, oktatás és az állami erdők gazdálkodásának irányítása. Ugyanakkor

célszerű szétválasztani az állami erdők irányítását a tervszerű erdőgazdálkodás minden szektorra kiterjedő ellenőrzésétől, a hatósági, szakigazgatási kérdésektől. Az állami erdők hosszú távú vagyongekezelését olyan testület kormányzása alá indokolt rendelni, melyben megfelelő képviselőket kapnak az erdők hosszú távon érvényesítendő funkcióiban érdekelt szervezetek (erdészeti, természetvédelem, egészségmegőrzés stb.).

Kétségtelen, hogy a jelen helyzetben a piaci

megoldások élveznek elsőbbséget, a magyar erdők azonban nem válhatnak az üzleti érdekek áldozatává. Ezért a nemzet aktív tagjainak, az erdész szakembereknek óriási felelősségük van a jövő nemzedékei előtt. Ez a felelősségérzet ad biztatást a magyar állami erdők kezelését megnyugtatóan megvalósító új államerdészeti szervezet létrehozásához.

Ökoszolgálat: 111-78-55

Az Ökoszolgálat tevékenységének leírása

Az **ÖKOSZOLGÁLAT** Alapítványt 1990 novemberében hozta létre nyolc környezetvédő társadalmi szervezet, a Dorogi Környezetvédelmi Egyesület, az EYFA Magyarországi Csoportja, a Góncöl Társaság, a Káli Medence Környezetvédelmi Társaság, az ISTER, a REFLEX, a Talento Alapítvány és a Zöld Jövő Környezetvédelmi Egyesület.

Tevékenységéhez támogatást elsősorban a Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi Központ adott, de működéséhez hozzájárult a Magyar Távközlési Vállalat, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium s az alapító csoportok is.

Az alapítvány eddigi működése során létrehozott egy információs és közvetítő központot, amely bármely környezetvédő társadalmi szervezet és a lakosság rendelkezésére áll.

Az **ÖKOSZOLGÁLAT** állandó telefonügyeletet tart, amellyel fogad minden környezet- vagy természetvédelemmel kapcsolatos észrevételt, kérést, bejelentést. Az ügyek megoldását nem maga vállalja fel, hanem közvetíti szakértőkhöz, illetékes hivatalokhoz, zöld csoportokhoz vagy a sajtóhoz, s így segíti azt a megoldás útjára terelni. Ismerteti a környezeti ügyekre vonatkozó hatályos jogszabályokat és felvilágosítással szolgál a lehetséges jogi vagy egyéb hivatalos eljárásokról. Nyilvántartást vezet az országban működő környezetvédő szervezetekről és tevékenységi körükről. Listát készít azokról a szakemberekről, akik az egyes szakterületeken segítséget tudnak nyújtani környezetvédelmi kérdésekben.

Az **ÖKOSZOLGÁLAT** rendszeres kapcsolatot tart az alapító szervezetekkel és más zöld csoportokkal, naprakészen ismerve azok országos és nemzetközi tevékenységét. Segíti a nagyobb környezetvédelmi programok, akciók sajtókampanyát, a környezetvédő társadalmi szervezeteknek nyújtott segítségképpen. Rendszeres eseménynaptárt készít az országban zajló, környezetvédelemmel kapcsolatos rendezvényekről.

Az **ÖKOSZOLGÁLAT** figyelemmel kíséri a környezetvédelemmel foglalkozó fontosabb folyóiratokat és egyéb kiadványokat, s az így szerzett információt feldolgozza és hasznosítja munkájában.

1054 Budapest
Széchenyi rkp. 7. V. emelet
Telefon: 111-78-55
Fax: 132-3432

(Y)